

EHRC 2014/249

Hof van Justitie EU

3 september 2014, C-201/13.

(Skouris (President)

Lenaerts

Silva de Lapuerta

Ilešič

Bay Larsen

Borg Barthet

Safjan

Rosas

Arestis

Šváby

Prechal

Vajda

Rodin)

Johan Deckmyn en Vrijheidsfonds VZW
tegen

Helena Vandersteen, Christiane
Vandersteen, Liliana Vandersteen, Isabelle
Vandersteen, Rita Dupont, Amoras II CVOH
en WPG Uitgevers België

Grote Kamer, Auteursrecht, Uitleg parodie-
exceptie, Vrijheid van meningsuiting,
Politieke spotprent

[Richtlijn 2001/29/EG - 2 ; Richtlijn
2001/29/EG - 3 ; Richtlijn 2001/29/EG - 5
lid 3 (k) ; EVRM - 10 lid 1 en 2]

» Samenvatting

De zaak Johan Deckmyn en Vrijheidsfonds VZW tegen Helena Vandersteen e.a. betreft het terrein waar het auteursrecht raakt aan de vrijheid van meningsuiting. Het is inherent aan het auteursrecht dat het een beperking vormt op de vrije meningsuiting. Om hieraan tegemoet te komen bestaat een aantal excepties op het auteursrecht. De parodie-exceptie die hier centraal staat, is daar één van. Deckmyn, lid van het Vlaams Belang,

verspreidt in deze zaak een kalender van het jaar 2011 met een omslag waarop een afbeelding staat naar beeltenis van de Suske en Wiske-stripteekeningen. Op de kalenders staat Deckmyn als uitgever vermeld. De afbeelding in kwestie betreft een variatie op de cover van het Suske en Wiske-stripboek “De Wilde Weldoener”. Op het origineel strooit één van de hoofdpersonages munten, die andere personen op de afbeelding oprapen. Op de voorkant van de verspreide kalender is de strooiende persoon afgebeeld als de burgemeester van Gent en zijn de rapende personages afgebeeld als gesluisde en getinte personen. De erfgenamen van de tekenaar van het Suske en Wiske-stripboek, Willy Vandersteen, spannen een rechtszaak aan wegens inbreuk op hun auteursrechten. In eerste aanleg zijn de gedaagden veroordeeld om op straffe van een dwangsom te stoppen met het gebruik van de afbeelding. In beroep voeren gedaagden de parodie-exceptie uit de Belgische Auteurswet aan. Ze stellen dat de tekening een politieke spotprent betreft, die is toegelaten onder dat artikel. Eisers betogen dat de vereisten uit de geldende rechtspraak voor een beroep op de parodie-exceptie niet zijn vervuld. Samengevat komen deze vereisten volgens de eisende partij neer op: originaliteit en geen verwarringsgevaar met het oorspronkelijke werk, humor en spot, en bronvermelding van het origineel. Daar komt nog bij dat de tekening volgens de eisers een discriminerende afbeelding betreft. Het Hof van Beroep in Brussel (hierna: het Brusselse Hof) besluit daarom prejudiciële vragen te stellen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie (hierna: het Hof) omtrent het begrip ‘parodie’. Deze vragen betreffen enerzijds of het begrip parodie een autonoom Unierechtelijk begrip is, en anderzijds de uitleg van het begrip, met name of het aan een aantal opgesomde voorwaarden moet voldoen. Het Hof oordeelt dat parodie een autonoom Unierechtelijk begrip is dat

uniform moet worden uitgelegd. Wat betreft de reikwijdte van de parodie-exceptie, verwijst het Hof naar de betekenis van het begrip volgens de omgangstaal, de doelstellingen van de regeling, en de noodzaak van een rechtvaardig evenwicht tussen rechten en belangen van betrokkenen. Concluderend stelt het Hof dat er behalve de wezenlijke kenmerken van een parodie, namelijk nabootsing van een bestaand werk met duidelijke verschillen en humor of spot, geen andere voorwaarden gelden zoals bijvoorbeeld oorspronkelijkheid en bronvermelding. Ten slotte benadrukt het Hof het belang van een rechtvaardig evenwicht tussen de belangen en rechten van de auteursrechthebbende en de vrijheid van meningsuiting van de gebruiker, met inachtneming van alle omstandigheden van het geval.

[beslissing/besluit](#)

» Uitspraak

Hoofdgeding en prejudiciële vragen

7. Deckmyn is lid van het Vlaams Belang, en het Vrijheidsfonds heeft volgens zijn statuten als doel, met uitsluiting van enig winst oogmerk, deze politieke partij financieel en materieel te ondersteunen.

8. Op de nieuwjaarsreceptie die de stad Gent (België) op 9 januari 2011 heeft georganiseerd, heeft Deckmyn kalenders voor 2011 verspreid, waarop vermeld stond dat hij de verantwoordelijke uitgever daarvan was. Op de voorzijde van deze kalenders was de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening afgebeeld.

9. Deze tekening lijkt op de tekening op de voorzijde van het stripalbum “De Wilde Weldoener” van *Suske en Wiske*, dat Willy Vandersteen in 1961 heeft gecreëerd.

Laatstbedoelde tekening toont een van de hoofdpersonages van dat album, gekleed in een wit gewaad terwijl hij muntstukken uitstrooit voor personen die ze proberen op te rapen. In de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening is dit personage vervangen door de burgemeester van de stad Gent en werden de personen die de muntstukken oprapen, vervangen door gesluierde en gekleurde figuren.

10. Van mening dat met de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening en de mededeling ervan aan het publiek inbreuk werd gemaakt op hun respectieve auteursrechten, hebben Vandersteen e.a. Deckmyn en het Vrijheidsfonds gedagvaard voor de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel, die de gedaagden heeft veroordeeld tot staking van het gebruik van deze tekening, op straffe van een dwangsom.

11. Voor de verwijzende rechter, bij wie hoger beroep is ingesteld tegen het vonnis in eerste aanleg, voeren Deckmyn en het Vrijheidsfonds met name aan dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening een politieke spotprent is en een toegelaten parodie betreft in de zin van artikel 22, § 1, 6°, van de wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten.

12. Vandersteen e.a. betwisten deze uitlegging aangezien volgens hen een parodie moet voldoen aan een aantal voorwaarden, die in casu niet zijn vervuld, namelijk de parodie moet een kritische bestemming vervullen, zelf getuigen van oorspronkelijkheid, een humoristische doelstelling hebben, de bedoeling hebben het oorspronkelijke werk te bespotten en niet meer vormelementen van het oorspronkelijke werk overnemen dan strikt noodzakelijk is om de parodie tot stand te brengen. In deze context laken zij de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening ook omdat een

discriminerende boodschap wordt weergegeven aangezien de personen die in het oorspronkelijke werk de geldstukken oprapen, zijn vervangen door gesluierde en gekleurde figuren.

13. Het Hof van Beroep te Brussel heeft de behandeling van de zaak geschorst en het Hof de hiernavolgende prejudiciële vragen gesteld:

“1) Is het begrip ‘parodie’ een autonoom Unierechtelijk begrip?

2) Indien ja, dient een parodie de volgende voorwaarden te vervullen of aan de volgende kenmerken te voldoen:

– het vertonen van een eigen oorspronkelijk karakter (originaliteit);

– en wel zodanig dat de parodie redelijkerwijze niet aan de auteur van het oorspronkelijke werk kan toegeschreven worden;

– erop gericht zijn om aan humor te doen of de spot te drijven, ongeacht of de daarbij eventueel geuite kritiek het oorspronkelijke werk of iets dan wel iemand anders raakt;

– de bron vermelden van het geparodieerde werk.

3) Dient een werk nog andere voorwaarden te vervullen of aan andere kenmerken te voldoen om als een parodie bestempeld te kunnen worden?”

Beantwoording van de prejudiciële vragen

Eerste vraag

14. Volgens vaste rechtspraak van het Hof vereisen de eenvormige toepassing van het

Unierecht en het gelijkheidsbeginsel dat de bewoordingen van een bepaling van Unierecht die voor de betekenis en de draagwijdte ervan niet uitdrukkelijk naar het recht van de lidstaten verwijst, normaliter in de gehele Europese Unie autonoom en uniform worden uitgelegd, rekening houdend met de context van de bepaling en het doel van de betrokken regeling (arrest Padawan, C 467/08, EU:C:2010:620, punt 32 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

15. Uit die rechtspraak volgt dat het begrip “parodie”, dat is opgenomen in een bepaling van een richtlijn waarin niet naar het nationale recht wordt verwezen, moet worden beschouwd als een autonoom Unierechtelijk begrip en uniform moet worden uitgelegd op het grondgebied van de Unie (zie in die zin arrest Padawan, EU:C:2010:620, punt 33).

16. Aan deze uitlegging wordt niet afgedaan door het feit dat de in artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 bedoelde beperking facultatief is. Een uitlegging volgens welke het de lidstaten die deze beperking hebben ingevoerd, vrij zou staan om de parameters ervan op een niet-geharmoniseerde en mogelijkerwijze van lidstaat tot lidstaat verschillende wijze nader in te vullen, zou immers indruisen tegen het doel van die richtlijn (zie in die zin arresten Padawan, EU:C:2010:620, punt 36, en ACI Adam e.a., C 435/12, EU:C:2014:254, punt 49).

17. Derhalve dient op de eerste vraag te worden geantwoord dat artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 aldus moet worden uitgelegd dat het in deze bepaling vervatte begrip “parodie” een autonoom Unierechtelijk begrip is.

Tweede en derde vraag

18. Met zijn tweede en zijn derde vraag, die samen dienen te worden onderzocht, wenst de verwijzende rechter te vernemen hoe de in artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 voorziene beperking ten aanzien van de parodie moet worden opgevat. Hij vraagt met name of een parodie moet voldoen aan een aantal voorwaarden die hij in zijn tweede vraag opsomt.

19. Bij gebreke van een definitie van het begrip parodie in richtlijn 2001/29 moeten de betekenis en de draagwijdte van dit begrip, volgens vaste rechtspraak van het Hof, worden bepaald in overeenstemming met de in de omgangstaal gebruikelijke betekenis ervan, met inachtneming van de context waarin het wordt gebruikt en de door de regeling waarvan het deel uitmaakt beoogde doelstellingen (zie in die zin arrest Diakité, C 285/12, EU:C:2014:39, punt 27 en aldaar aangehaalde rechtspraak).

20. Met betrekking tot de gebruikelijke betekenis van het begrip “parodie” in de omgangstaal staat vast, zoals de advocaat-generaal in punt 48 van zijn conclusie heeft opgemerkt, dat de wezenlijke kenmerken van een parodie erin bestaan dat, enerzijds, een bestaand werk wordt nagebootst doch met duidelijke verschillen met het bestaande werk en, anderzijds, aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven.

21. Noch uit de gebruikelijke betekenis van de term “parodie” in de omgangstaal noch trouwens, zoals de Belgische regering en de Europese Commissie terecht opmerken, uit de bewoordingen van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 blijkt dat dit begrip dient te voldoen aan de voorwaarden die de verwijzende rechter in zijn tweede vraag noemt, te weten dat de parodie een ander eigen oorspronkelijk karakter vertoont dan louter duidelijke verschillen met het geparodieerde oorspronkelijke werk,

redelijkerwijze aan een andere persoon dan de auteur van het oorspronkelijke werk zelf kan worden toegeschreven, betrekking heeft op het oorspronkelijke werk zelf of de bron van het geparodieerde werk vermeldt.

22. Aan deze uitlegging wordt niet afgedaan door de context van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29, dat een beperking bevat op de rechten van de artikelen 2 en 3 van deze richtlijn en dus eng moet worden uitgelegd (zie in die zin arrest ACI Adam e.a., EU:C:2014:254, punt 23).

23. Bij de uitlegging van het begrip parodie moet immers in elk geval ervoor gezorgd worden dat de nuttige werking van de vastgestelde beperking wordt beschermd en het doel ervan wordt geëerbiedigd (zie in die zin arrest Football Association Premier League e.a., C 403/08 en C 429/08, EU:C:2011:631, punt 163).

24. Het feit dat artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 een beperking vormt, heeft dus niet tot gevolg dat de werkingssfeer van deze bepaling wordt verengd door voorwaarden als die vermeld in punt 21 van dit arrest, die niet blijken uit de gebruikelijke betekenis van het begrip “parodie” in de omgangstaal en evenmin uit de bewoordingen van deze bepaling.

25. Met betrekking tot het doel dat wordt beoogd met artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29, dient te worden herinnerd aan de doelstellingen die door deze richtlijn in het algemeen worden nagestreefd, waaronder – zoals blijkt uit punt 3 van de considerans ervan – een harmonisatie die zal bijdragen tot de uitoefening van de vier vrijheden van de interne markt en die past in het kader van de eerbiediging van de fundamentele rechtsbeginselen en met name de eigendom – met inbegrip van de intellectuele eigendom –, de vrije

meningsuiting en het algemeen belang. Vaststaat dat de parodie een geschikt middel vormt om een mening te uiten.

26. Zoals blijkt uit punt 31 van de considerans van richtlijn 2001/29, beogen voorts de bij artikel 5 van deze richtlijn ingevoerde beperkingen op de rechten die zijn toegekend bij de artikelen 2 en 3 ervan, een “rechtvaardig evenwicht” te waarborgen tussen met name de rechten en de belangen van de auteurs enerzijds en die van de gebruikers van beschermd materiaal anderzijds (zie in die zin arresten Padawan, EU:C:2010:620, punt 43, en Painer, C 145/10, EU:C:2011:798, punt 132).

27. De toepassing in een concreet geval van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 moet bijgevolg een rechtvaardig evenwicht in acht nemen tussen, enerzijds, de belangen en de rechten van de in de artikelen 2 en 3 van deze richtlijn bedoelde personen en, anderzijds, de vrije meningsuiting van de gebruiker van een beschermd werk die zich beroept op de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van dat artikel 5, lid 3, sub k.

28. Teneinde na te gaan of de toepassing in een concreet geval van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 dit rechtvaardige evenwicht in acht neemt, moet met alle omstandigheden van het geval rekening worden gehouden.

29. Zo moet met betrekking tot het geding waarin de verwijzende rechter uitspraak moet doen, worden opgemerkt dat volgens Vandersteen e.a., omdat in de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening de personen die in het oorspronkelijke werk de muntstukken oprapen zijn vervangen door gesluierde en gekleurde figuren, deze

tekening een discriminerende boodschap weergeeft met als gevolg dat het beschermde werk met een dergelijke boodschap wordt geassocieerd.

30. Is dat inderdaad het geval, hetgeen de verwijzende rechter moet uitmaken, dan moet worden herinnerd aan het belang van het verbod van discriminatie op grond van ras, huidskleur en etnische afstamming, zoals dit beginsel concrete vorm heeft gekregen in richtlijn 2000/43/EG van de Raad van 29 juni 2000 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht ras of etnische afstamming (PB L 180, blz. 22) en is bevestigd in met name artikel 21, lid 1, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

31. In deze omstandigheden hebben de houders van de rechten bedoeld in de artikelen 2 en 3 van richtlijn 2001/29, zoals Vandersteen e.a., in beginsel er rechtmatig belang bij dat het beschermde werk niet met een dergelijke boodschap wordt geassocieerd.

32. Bijgevolg is het de taak van de verwijzende rechter om, rekening houdend met alle omstandigheden van het hoofdgeding, te oordelen of de toepassing van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29, in de veronderstelling dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening de in punt 20 van dit arrest genoemde wezenlijke kenmerken vertoont, het rechtvaardige evenwicht waarnaar is verwezen in punt 27 van dit arrest, in acht neemt.

33. Derhalve dient op de tweede en de derde vraag te worden geantwoord dat artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 aldus moet worden uitgelegd dat de wezenlijke

kenmerken van de parodie erin bestaan, enerzijds, dat een bestaand werk wordt nagebootst doch met duidelijke verschillen met het bestaande werk en, anderzijds, dat aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven. Het begrip “parodie” in de zin van deze bepaling dient niet te voldoen aan zodanige voorwaarden dat de parodie een ander eigen oorspronkelijk karakter vertoont dan louter duidelijke verschillen met het geparodieerde oorspronkelijke werk, redelijkerwijze aan een andere persoon dan de auteur van het oorspronkelijke werk zelf kan worden toegeschreven, betrekking heeft op het oorspronkelijke werk zelf of de bron van het geparodieerde werk vermeldt.

34. Evenwel moet de toepassing in een concreet geval van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 een rechtvaardig evenwicht in acht nemen tussen, enerzijds, de belangen en rechten van de in de artikelen 2 en 3 van deze richtlijn bedoelde personen en, anderzijds, de vrije meningsuiting van de gebruiker van een beschermd werk die zich beroept op de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van dit artikel 5, lid 3, sub k.

35. Het staat aan de verwijzende rechter om, rekening houdend met alle omstandigheden van het hoofdgeding, te oordelen of de toepassing van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29, in de veronderstelling dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening deze wezenlijke kenmerken van de parodie vertoont, dit rechtvaardige evenwicht in acht neemt.

Kosten

36. Ten aanzien van de partijen in het hoofdgeding is de procedure als een aldaar gerezen incident te beschouwen, zodat de

nationale rechterlijke instantie over de kosten heeft te beslissen. De door anderen wegens indiening van hun opmerkingen bij het Hof gemaakte kosten komen niet voor vergoeding in aanmerking.

Het Hof (Grote kamer) verklaart voor recht:

1) Artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij moet aldus worden uitgelegd dat het in deze bepaling vervatte begrip “parodie” een autonoom Unierechtelijk begrip is.

2) Artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 moet aldus worden uitgelegd dat de wezenlijke kenmerken van de parodie erin bestaan dat, enerzijds, een bestaand werk wordt nagebootst doch met duidelijke verschillen met het bestaande werk en, anderzijds, aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven. Het begrip “parodie” in de zin van deze bepaling dient niet te voldoen aan zodanige voorwaarden dat de parodie een ander eigen oorspronkelijk karakter vertoont dan louter duidelijke verschillen met het geparodieerde oorspronkelijke werk, redelijkerwijze aan een andere persoon dan de auteur van het oorspronkelijke werk zelf kan worden toegeschreven, betrekking heeft op het oorspronkelijke werk zelf of de bron van het geparodieerde werk vermeldt.

Evenwel moet de toepassing in een concreet geval van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29 een rechtvaardig evenwicht in acht nemen tussen, enerzijds, de belangen en rechten van de in de artikelen 2 en 3 van deze richtlijn bedoelde personen

en, anderzijds, de vrije meningsuiting van de gebruiker van een beschermd werk die zich beroept op de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van dit artikel 5, lid 3, sub k.

Het staat aan de verwijzende rechter om, rekening houdend met alle omstandigheden van het hoofdgeding, te oordelen of de toepassing van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5, lid 3, sub k, van richtlijn 2001/29, in de veronderstelling dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening deze wezenlijke kenmerken van de parodie vertoont, dit rechtvaardige evenwicht in acht neemt.

» Noot

1. Dit is de eerste zaak waarin het Hof een uitspraak doet over de uitleg van het begrip ‘parodie’. De economische rechten van het auteursrecht zijn op Europees niveau grotendeels geharmoniseerd in de Auteursrecht richtlijn, inclusief excepties en beperkingen op deze rechten (Richtlijn 2001/29 van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij). Deze excepties zijn echter limitatief vastgelegd in een ‘catalogus’ waar lidstaten uit kunnen kiezen. De parodie is één van deze excepties. Het Hof stelt in zijn uitspraak voorop dat ‘parodie’ een autonoom Unierechtelijk begrip is dat uniform uitgelegd moet worden. Voor de uitleg van de reikwijdte volgt het Hof de conclusie van de Advocaat-Generaal (hierna: A-G). Deze houdt in dat voor de uitleg gekeken moet worden naar de betekenis volgens de omgangstaal en de doelstelling van de regeling. Voor het begrip ‘parodie’ betekent dit dat er sprake moet zijn van nabootsing van een bestaand werk met duidelijke verschillen en van humor of spot.

Bovendien wordt de noodzaak van een rechtvaardig evenwicht tussen belangen van auteursrechthebbenden en de vrije meningsuiting van gebruikers benadrukt. Alle omstandigheden van het geval moeten in deze afweging betrokken worden, waaronder ook de morele rechten van auteurs, die niet geharmoniseerd zijn. Voor Nederlandse rechters betekent dit dat de toets die ze voortaan moeten hanteren uit deze twee criteria en een rechtvaardig evenwicht bestaat, en dat aanvullende voorwaarden niet geldig toegepast kunnen worden.

2. Waar het in de zaak om draait, is de vraag of de variant van Deckmyn op de coverafbeelding van het *Suske en Wiske*-album “De Wilde Weldoener” een toegestane parodie is, of dat het een inbreuk vormt op de auteursrechten van de erfgenamen van de maker, Vandersteen. In de vermeende parodie is het hoofdpersonage dat munten strooit, afgebeeld naar beeltenis van de Gentse burgemeester. De personages die deze munten oprapen zijn afgebeeld als gesluierde en gekleurde personen. De eisers stellen dat de bewerkte cover een inbreuk op hun auteursrechten vormt, nu deze niet aan de voorwaarden voor parodie voldoet. Volgens hen zijn dit: originaliteit en geen verwarringsgevaar met het oorspronkelijke werk, humor en spot, en bronvermelding van het origineel. Ook stellen de eisers dat de naam van de oorspronkelijke auteur vermeld staat als handtekening onder aan de tekening, namelijk ‘Fré’ vrij naar ‘Vandersteen’. Bovendien zou de tekening een discriminerende boodschap uitdragen. Verder zouden sommige ontvangers van de kalender door de vormgeving ervan hebben aangenomen dat de kalender van de uitgeverij afkomstig was van de stripreeks *Suske en Wiske*. Eisers betogen dat zowel exploitatierechten als morele rechten zijn geschonden. Ook zaait de bewerking verwarring met het oorspronkelijke werk, en

worden de reeks en de *Suske en Wiske*-personages volgens de eisers geassocieerd met de extreem-rechtse opvattingen van de politieke partij Vlaams Belang. De verwerende partij stelt dat de afbeelding een politieke spotprent is die een toegestane parodie vormt op grond van art. 22, eerste lid, sub 6 van de Belgische Auteurswet. Bovendien betoogt zij dat de voorwaarden die de eisende partij noemt niet wettelijk zijn voorgeschreven. Verder stelt de verwerende partij dat de spotprent van de hand van cartoonist Fré is, die het auteursrecht hierop heeft, en dat er geen verwarringsgevaar is omtrent een eventuele band met de maker van *Suske en Wiske*.

3. Het Brusselse Hof zet allereerst het juridisch kader uiteen, waaronder de parodie-exceptie in art. 22, eerste lid, sub 6 van de Belgische Auteurswet. Deze bepaling bestond al vóór de Auteursrechtlijn en is niet aangepast naar aanleiding van de parodie-exceptie uit art. 5, derde lid, sub k. Vervolgens merkt het Brusselse Hof op dat het begrip ‘parodie’ niet gedefinieerd is in de Auteursrechtlijn en niet is uitgelegd door het Hof. Het ontbreken van een definitie van ‘parodie’ in de Auteursrechtlijn en een Uniebrede opvatting over de aan een toegestane parodie te stellen voorwaarden, en dus het ontbreken van een interpretatie van het begrip, vormen de aanleiding om interpretatievragen te stellen aan het Hof. Ten eerste wil het Brusselse Hof weten of parodie een autonoom Unierechtelijk begrip is. Verder stelt het vragen over de reikwijdte van de parodie-exceptie; enerzijds of de eerder genoemde voorwaarden uit de Belgische rechtspraak voor een beroep op de exceptie geldig zijn (originaliteit, geen verwarringsgevaar, humor of spot, en bronvermelding) en anderzijds of er nog andere voorwaarden zijn waaraan een parodie moet voldoen.

4. Wat de eerste vraag van de verwijzende rechter betreft, is het Hof vrij kort van stof. Volgens zijn vaste rechtspraak houden de eisen van een eenvormige toepassing van EU-recht en het gelijkheidsbeginsel in dat bepalingen van Unierecht waarin voor uitleg en reikwijdte niet naar nationaal recht wordt verwezen autonoom en uniform worden uitgelegd. Hierbij moet rekening worden gehouden met de context van het artikel en het doel van de regeling. Hieruit volgt dan dat het begrip ‘parodie’ een autonoom Unierechtelijk begrip is dat uniform moet worden uitgelegd, aangezien in art. 5, derde lid, sub k Auteursrechtlijn niet verwezen wordt naar nationaal recht. Dat de bepaling in kwestie optioneel is voor lidstaten, zoals de meeste van de limitatief opgesomde beperkingen en restricties op het auteursrecht uit de Auteursrechtlijn, doet hier niet aan af. Het Hof stelt dat een uitlegging volgens welke het de lidstaten zou vrijstaan om de parameters van een ingevoerde beperking op een niet-geharmoniseerde en mogelijkerwijze van lidstaat tot lidstaat verschillende wijze nader in te vullen, tegen het doel van de Auteursrechtlijn zou indruisen. Het verwijst hiervoor naar de Padawan-uitspraak (*Padawan SL t. Sociedad General de Autores y Editores de España (SGAE)*, HvJ EU 21 oktober 2010, nr. C-467/08, punt 33 en 36) en de *ACI Adam BV e.a. t. Stichting de Thuis kopie*-uitspraak (*ACI Adam BV e.a. t. Stichting de Thuis kopie, Stichting Onderhandelingen Thuis kopie vergoeding*, HvJ EU 10 april 2014, nr. C-435/12, punt 34 en 49), die beide de privékopie-uitzondering uit art. 5, tweede lid, sub b Auteursrechtlijn betroffen. Het doel van de richtlijn is harmonisatie van diverse auteursrechtaspecten om belemmering van concurrentie in de interne markt door verschillende wetgeving te voorkomen. Hiervoor is het bestaan van autonome begrippen en een zo uniform mogelijke uitleg daarvan door de lidstaten

noodzakelijk. Volgens punt 32 van de considerans van de Auteursrechtlijn is met betrekking tot de beperkingen en restricties bijvoorbeeld vereist dat lidstaten deze coherent dienen toe te passen (*Padawan*, reeds aangehaald, punt 35). Het is overigens de vraag of een catalogus van optionele excepties op het auteursrecht bijdraagt aan het doel van harmonisatie. Enerzijds vanwege de keuzevrijheid van lidstaten, omdat het hun op één exceptie na vrij staat om de excepties wel of niet in hun nationale auteurswetten op te nemen. En anderzijds vanwege de ruimte die lidstaten hebben wat betreft implementatie, aangezien de richtlijn geen strenge regels bevat die lidstaten over dienen te nemen maar juist discretionaire bevoegdheid aan hen overlaat (zie voor een bespreking van deze problematiek L. Guibault, 'Why Cherry-Picking Never Leads to Harmonisation', *Jipitec* 2010-2, nr. 7, p. 55-66).

5. Het Hof behandelt de tweede en derde vraag samen en stelt samenvattend dat deze er op neerkomen dat de Belgische rechter wil weten *hoe* de parodie-exceptie moet worden uitgelegd, en in het bijzonder of er naast duidelijke verschillen met het oorspronkelijke werk nog aanvullende voorwaarden gelden die door het Brusselse Hof worden opgesomd. Het Hof gaat eerst in op de uitleg van de term 'parodie' die in de Richtlijn niet nader gedefinieerd is. Volgens het Hof dient volgens vaste rechtspraak gekeken te worden naar de gebruikelijke betekenis van het begrip in de omgangstaal, de context waarin het begrip wordt gebruikt, en de doelstellingen van de regeling waarvan het deel uitmaakt. Wat de betekenis van het begrip volgens de omgangstaal betreft, neemt het Hof de centrale eigenschappen volgens de A-G over (conclusie A-G, punt 48). Ten eerste dient sprake te zijn van nabootsing van een bestaand werk, zij het met duidelijke verschillen, en ten tweede van

humor of spot. Bovendien blijkt noch uit de omgangstaal noch uit de bewoordingen van de bepaling uit de Auteursrechtlijn dat er aanvullende voorwaarden van originaliteit, verwarringsgevaar of bronvermelding gelden, zoals opgesomd door het Brusselse Hof en volgend uit geldende Belgische rechtspraak. Het Hof stelt dat deze opvatting ook geldig is ondanks de context, namelijk dat parodie een beperking vormt op het auteursrecht en dus eng uitgelegd moet worden. Het doel en de effectiviteit van de exceptie dienen immers tevens gewaarborgd te worden. Volgens het Hof heeft het beperkende effect op het auteursrecht van de parodiebepaling niet als gevolg dat de werkingssfeer van de bepaling wordt ingeperkt door middel van extra voorwaarden, nu deze niet uit omgangstaal of uit de bewoordingen van de bepaling blijken.

6. Het Hof gaat vervolgens dieper in op het doel van de parodie-exceptie en benadrukt daarbij de noodzaak van een rechtvaardig evenwicht tussen de betrokken belangen. Het stelt dat de doelstellingen van de Auteursrechtlijn harmonisatie betreffen ten gunste van de werking van de interne markt. Hierbij worden fundamentele rechtsbeginselen in acht genomen, in het bijzonder (intellectuele) eigendom, vrije meningsuiting en het algemeen belang. Het Hof kwalificeert parodie als een adequaat middel om een mening te uiten. De noodzaak van een rechtvaardig evenwicht blijkt uit punt 31 van de considerans van de Auteursrechtlijn en uit rechtspraak van het Hof (*Padawan*, reeds aangehaald, over het rechtvaardige evenwicht in het geval van een privékopie, punt 43-45; en *Eva-Maria Painer t. Standard Verlags GmbH e.a.*, HvJ EU 1 december 2011, C-145/10, over het rechtvaardige evenwicht in het geval van citeren, punt 134-135, waar specifiek het evenwicht tussen vrije meningsuiting van

gebruikers en het reproductierecht van auteurs wordt aangehaald). Volgens het Hof dient voor dit evenwicht in het geval van parodie rekening gehouden te worden met de rechten en belangen van auteursrechthebbenden aan de ene kant, en het recht op vrijheid van meningsuiting van de makers van de parodie die het beschermde werk gebruiken aan de andere kant. Per specifiek geval moeten bij de vaststelling van dit rechtvaardige evenwicht alle omstandigheden in acht worden genomen. Volgens het Hof is het argument van Vandersteen e.a. betreffende associatie met de volgens hen discriminerende boodschap die uitgaat van de parodie een centrale kwestie in deze zaak. Onder dergelijke omstandigheden zouden zij als auteursrechthebbenden er volgens het Hof een rechtmatig belang bij hebben dat het beschermde werk daarmee niet in verband wordt gebracht.

7. Dit lijkt een vrij inhoudelijke overweging van het Hof, die raakt aan de ongeharmoniseerde morele rechten van auteurs. De morele rechten van een auteur zien op zijn of haar reputatie en band met het werk en omvatten onder andere een recht op naamsvermelding en een recht op verzet tegen elke misvorming, vermindering of andere aantasting van het werk die de eer of naam van de maker zou kunnen schaden. In de Nederlandse Auteurswet staan deze bijvoorbeeld in art. 25, eerste lid. Op internationaal niveau zijn morele rechten te vinden in art. 6bis van de Berner Conventie. Het Hof waagt zich echter niet aan een verdergaand antwoord op de vraag naar welke kant de morele rechten van de auteursrechthebbenden de belangenafweging laten doorslaan. Ten eerste is dit niet de taak van het Hof en hangt het bovendien af van de omstandigheden van het geval. Ten tweede zijn morele rechten niet geharmoniseerd en expliciet uitgesloten van

de werkingssfeer van de Auteursrechtlijn (zie punt 19 van de considerans en punt 28 van de conclusie van de A-G). Nationale rechtspraktijken rond parodiezaken kunnen dan ook toch uiteen gaan lopen. Parodie is een autonoom Unierechtelijk begrip dat uniform moet worden uitgelegd door die staten die de facultatieve beperking op het auteursrecht geïmplementeerd hebben of, zoals in het geval van de Belgische staat, al een pre-Auteursrechtlijn in hun Auteurswet hadden opgenomen. Maar zaken rond beperkingen op het auteursrecht zien op concrete gevallen met specifieke omstandigheden. Deze moeten worden afgewogen voor een rechtvaardig evenwicht. In het geval van parodie betreft deze afweging de betrokken uitingsvrijheid- en auteursrechtbelangen. Het is onvermijdelijk dat nationale rechters met een dergelijke zaakgerichte benadering tot verschillende uitkomsten (kunnen) komen, ondanks gelijkelijk geldende normen. Bovendien is de parodie-exceptie vrij open, wat zelfs met uitleg van het Hof tot enige rechtsonzekerheid kan leiden. Daar komt bij dat auteursbelangen zoals vervat in morele rechten *niet* geharmoniseerd zijn, waardoor beoordeling hiervan voor het bepalen van een rechtvaardig evenwicht geheel aan nationale rechters wordt overgelaten (zie punt 28 van de conclusie van de A-G). Het is dus mogelijk dat in soortgelijke zaken in het ene land wel sprake is van een toegestane parodie, en in het andere niet. Uniforme uitleg van het begrip parodie lijkt dit niet te kunnen voorkomen. Echter, dit lijkt inherent aan een *case-by-case* benadering, zoals die geldt bij een omstandigheden-specifieke afweging van belangen. In die zin lijkt flexibiliteit onmisbaar om te voorkomen dat beperkingen en restricties te rigide worden toegepast.

8. Het Hof verwijst deze vraag rondom associatiegevaar in ieder geval terug naar de nationale rechter, met de opdracht om met alle omstandigheden van het geval rekening te houden, waaronder morele rechten en belangen van makers om niet met een discriminerende boodschap geassocieerd te worden. De toets is voor nationale rechters bovendien wel uniform: er moet een rechtvaardig evenwicht gevonden worden tussen de rechten en belangen van de auteurs aan de ene kant, en gebruikers van beschermd materiaal aan de andere kant (zie ook punt 31 van de considerans van de Auteursrechtlijn, en *ACI Adam BV e.a.*, reeds aangehaald, punt 53). Welk gewicht de nationale rechter aan het belang van vrije meningsuiting zal toekennen, wordt bepaald door het uniforme toetsingskader van art. 10 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Art. 10, tweede lid EVRM bevat een aantal beperkingsgronden. Maar in vaste rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) in vrije meningsuitingszaken waar zeden en moraal centraal staan, erkent het EHRM dat er rond deze normen tussen lidstaten verschillende opvattingen bestaan. In zaken waarin bijvoorbeeld vrijheid van (artistieke) meningsuiting en het recht op religie moeten worden afgewogen, wordt aan lidstaten een grotere beoordelingsvrijheid gelaten als zeden en moraal hierbij een rol spelen. Het EHRM acht lidstaten beter in staat om bij een dergelijke beoordeling gevoeligheden op nationaal niveau in acht te nemen (zie bijvoorbeeld: *Müller e.a. t. Zwitserland*, EHRM 24 mei 1988, 10737/84). Voor het recht op vrijheid van meningsuiting geldt dan wel de uniforme Europese beschermingsnorm van art. 10 EVRM, maar afhankelijk van afwijkende opvattingen over maatstaven van zeden en moraal kan een uiting die in het ene land geoorloofd is, in een andere lidstaat wel rechtmatig beperkt worden. Van dergelijke omstandigheden lijkt

hier geen sprake, maar het is een interessante vergelijking met het geval van morele rechten in het auteursrecht. Hier spelen (rechts)culturele verschillen ook een rol. Deze morele rechten zijn dan ook niet geharmoniseerd, maar worden aan het nationale recht overgelaten. Overigens speelt hierbij ook mee dat morele rechten niet direct raken aan economische overwegingen die harmonisatie vereisen. In beide gevallen is sprake van een uniforme Europese norm, maar wordt ruimte gelaten voor een verschillende afweging op nationaal niveau. Echter, voor politieke uitingen is de marge voor lidstaten onder art. 10 EVRM weer heel klein. Deze genieten een hoge bescherming en beperkingen van politieke uitingen die bijdragen aan het publieke debat worden streng getoetst. In een art. 10 EVRM-context is de centrale vraag in dit geval of beperking van de vrije meningsuiting door een auteursrechtelijk verbod op de parodie in kwestie, die een politieke lading heeft, noodzakelijk is in een democratische samenleving. Het discriminatieargument zou de (afweging in de) zaak echter weer een andere dimensie kunnen geven, in het bijzonder als de parodie als zogenoemde *hate speech* gezien zou worden (zie bijvoorbeeld: *Féret t. België*, EHRM 16 juli 2009, 15615/07). Deze vorm van uitingen geniet namelijk weer lage tot geen bescherming onder art. 10 EVRM.

9. Nu de aan het begrip parodie te stellen criteria volgens het Hof ‘nabootsing met duidelijke verschillen’ en ‘humor dan wel spot’ zijn, lijkt dit vrij veel ruimte te bieden voor auteursrechtelijk toegestane parodieën. Het Hof stelt uitleg volgens ‘normale’ omgangstaal centraal en accepteert geen engere, verder ingekaderde interpretaties. Staten die, net zoals België, een strengere toets hanteren, zullen deze additionele vereisten moeten laten varen. De herhaaldelijke en nadrukkelijke vermelding

van de vrijheid van meningsuiting als één van de af te wegen belangen, en de ruimte die nu geboden lijkt te worden voor parodie zijn interessant, bijvoorbeeld ook voor de discussie rond een flexibeler auteursrecht voor *user generated content* en *transformative use* (zie voor een studie naar flexibel auteursrecht: R. van der Noll, S. van Gompel, L. Guibault, J. Weda, J. Poort, I. Akker en J.M. Breemen, *Flexible Copyright*, Amsterdam: SEO/IViR 2012). Hiervoor bestaat op het moment – en tot frustratie van vele gebruikers en (*sampling*)artiesten – geen beperking op het auteursrecht, en ook hier komt vaak het vrijheid van (artistieke) meningsuiting-argument naar voren, en speelt de afweging van belangen van auteursrechthebbenden enerzijds en de vrijheid van (artistieke) meningsuiting anderzijds.

10. In België spelen vaker zaken rond geparodieerde stripfiguren (zie voor een uitgebreid overzicht D. Voorhoof, ‘Parodie, kunstexpressievrijheid en auteursrecht’, *Auteurs & Media*, 2008/1, p. 27-36). Nu is de Belgische rechtspraktijk rond de voorwaarden voor parodie dan eindelijk onderwerp geworden van vragen van uitleg aan het Hof. Deze uitleg heeft ook gevolgen voor de rechtspraktijk in Nederland. Was de Nederlandse uitleg van de reikwijdte van de parodie-exceptie al in overeenstemming met de voorwaarden zoals nu geformuleerd door het Hof of zal de Nederlandse benadering aangepast moeten worden? Dit wordt hier kort bekeken met als voorbeeld het bekende figuurtje Nijntje, hoofdpersoon in de door Dick Bruna geschreven en getekende serie kinderprentenboeken.

11. Nijntje is ook onderwerp geweest van auteursrecht- en parodieprocesvoering (*Mercis BV en Bruna t. Punt.nl B.V.*, Gerechtshof Amsterdam 13 september 2011, zaaknummer 200.054.943/01). Sinds 2004 is

de parodie-exceptie op het auteursrecht opgenomen in art. 18b van de Nederlandse Auteurswet (Aw): een openbaarmaking of veeveelvoudiging van een werk in het kader van (o.a.) een parodie wordt niet als inbreuk beschouwd, mits het gebruik in overeenstemming is met wat volgens regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is. In de *Nijntje*-uitspraak volgt het Gerechtshof van Amsterdam (hierna: het Amsterdamse Hof) de uitleg van de parodie-exceptie van de rechtbank in eerste aanleg. Deze uitleg komt neer op de volgende criteria: het betreft een nabootsing van een werk in gewijzigde vorm die tot voorwerp van lachlust wordt gemaakt of waarvan de toon ingrijpend wordt veranderd (*Mercis B.V. en Bruna* (Gerechtshof), reeds aangehaald, par. 4.8; *Mercis B.V. en Bruna t. Punt.nl B.V.*, Rechtbank Amsterdam 22 december 2009, zaaknummer 444877 – KG ZA 09-2617, par. 4.3). Verder geeft het Amsterdamse Hof aan dat de wetgever de vrijheid tot parodiëren heeft begrensd door redelijkheid en maatschappelijke regels. Het verschilt per geval of dit in acht is genomen. *Mercis en Bruna* voerden ook nog een persoonlijkheidsrechten-argument aan. De parodieën in deze zaak betroffen afbeeldingen van Nijntje in diverse gewelddadige en drugsgerelateerde omstandigheden en met grove en agressieve begeleidende teksten. Daarom zouden de parodieën afbreuk doen aan de integriteit van Nijntje en beledigend zijn voor Bruna’s werk vanwege de associatie met geweld en drugs. Volgens het Amsterdamse Hof is het echter inherent aan de conclusie dat de grenzen van redelijkheid en regels van het maatschappelijk verkeer niet zijn overschreden om ook te stellen dat geen beroep op persoonlijkheidsrechten kan worden gedaan en dat het gebruik dus niet als ‘misvorming, verminking of andere aantasting’ als bedoeld in art. 25, eerste lid,

sub d Aw kan worden aangemerkt. Er kunnen wel gevallen zijn waarin dit zich voordoet, maar deze zaak is daarvan volgens het Amsterdamse Hof geen voorbeeld. Het Amsterdamse Hof geeft nog aan dat Bruna de grenzen van parodie-vrijheid zodanig eng trekt dat het lijkt of hij helemaal geen parodieën op Nijntje toestaat door te stellen: “Nijntje is van de kinderen, daar moet je afblijven” (*Mercis B.V. en Bruna* (Gerechtshof), reeds aangehaald, par. 4.9-4.16).

12. In deze parodiezaak lijkt de Nederlandse rechter reeds de nu geformuleerde criteria van nabootsing en humor van het Hof te volgen. En ook de opdracht om een rechtvaardig evenwicht te vinden tussen de betrokken belangen met inachtneming van alle omstandigheden, in het bijzonder de morele rechten van de auteursrechthebbende en de uitingsvrijheid van de parodist, lijkt hier te worden uitgevoerd. De balans viel in deze concrete zaak uit in het voordeel van de parodie-vrijheid. De wettelijke begrenzing van toelaatbaarheid volgens regels van het maatschappelijk verkeer zou echter een twijfelgeval kunnen opleveren. Deze begrenzing lijkt op de Belgische variant, die voor een geslaagd beroep op de parodie-exceptie in art. 22, eerste lid, sub 6 eist dat rekening wordt gehouden ‘met de eerlijke gebruiken’. Het Hof accepteert echter nadrukkelijk geen aanvullende voorwaarden. Mocht een toets aan redelijkheid en maatschappelijke regels als een dergelijke voorwaarde worden beschouwd, dan zou dit wel eens niet door de (Europese) beugel kunnen. Het is afwachten hoe de Nederlandse rechter parodie-zaken in het vervolg zal gaan beoordelen, en of de Nederlandse wet wellicht zelfs aangepast moet worden. [\[noot:1\]](#)

mr. J.M. Breemen, Promovenda bij het Instituut voor Informatierecht (IViR), Universiteit van Amsterdam

» Voetnoten

[\[1\]](#)

Dank gaat uit naar prof. mr. M.M.M. van Eechoud en mr. G.J.H.M. Mom voor hun commentaar op eerdere versies van deze annotatie.